

نموده و آن هم چند روز است. هیچ اصلاحیه و وزراء در دوران و تاگر افتخانه مشغول اصلاح این کار هستند.

آقاسید مصطفی - اصفهان صد هزار بلکه بیشتر جمعیت دارد لابد پنجاه هزار نفر از آنها منظم هستند آیا باینها ظلم شده بانه و باید رفع ظلم و رسیدگی شود بانه ؟ حال هرطور که صلاح است اقدامی نمائید که اینها آسوده شوند.

رقیسی - جواب این سؤال شما همان است که برروز گفته شد اگر بیک نفر هم ظلم بشود باید رفع کرد ولی از راهش دراز صعب همین است که درفته ایم باید اینگونه امور را بدربارهای لازم اظهار نمائیم و جواب بخواهیم.

آقاسید عبدالحسین شهشانی - جناب رئیس می فرمائید آنچه تکلیف مجلس و مجاری است گفتگو نمایم امروز میخواستیم این صحبت را نمایم که در چه خصوص گفتگو شود بفرمائید و گمان این است این وضع که قملاداریم مخالف با نظامنامه است زیرا موافق نظامنامه این است که رسکلا از اطراف بیایند اینجا با اتفاق یکدیگر اصلاح امور کنند بطور عدل و مساوات اگر نباشد بطوریکه وضع سابق اقتضا میکرد حکمت مستبده باشد و وزراء مشغول چنانکه گفتند مشغول هستند بجهان حال سابق بمانند اختصاص باصفهان و جاهای دیگر ندارد چند روز دیگر از همه جا صدا بلند خواهد شد وضع تهران بدتر از جاهای دیگر است. جهت این اختلافات این است که مجلسیان معلوم نیست تکلیف خود عمل میکنند یا نه باید اوضاع سابقه برداشته شود در سلطنت مشروطه امور بطور عدل و مساوات اصلاح گردد اگر ما ترتیب امور را ندانیم یا اگر چنانچه بدانیم و بعد نیاریم. همه روزه مبتلا خواهیم بود ترتیب در این کار اتفاق و اتحاد است که اولین کار واجب ماست و اگر چنانچه این اتفاق و اتحاد را گفتیم دستکم کردیم تمام این حرفها از میان خواهد رفت چون ما از اول تکلیف واجب خودمانرا فراموش کرده ایم اینطور شد ما قسم یاد کردیم و قوه مجریه ما قسم یاد نکرد دست و اینک فرمودند نظامنامه بلدی نوشته شده آیا قوانین بلدی ملل متدنه است یا با اصلاح اینجا قانون انجمن محلی است که جز و عدلیه است.

رقیسی - اشتباه نشود این قوانین بلدی است چون امروزه شهرها خاصه طهران خیلی مغشوش است این قانون بلدی تمام شود دیگر ما آسوده میشویم و همه روز تظلمات شخصی و غیره بمجلس اظهار نمی شود و یک قانون دیگری است نوشته میشود مال انجمن های محلی است که باید حفظ حقوق و عدالت را نماید آنهم در همین چندروزه تمام شده در مجلس قرائت خواهد شد.

(در این موقع آقای امیرزا ابوالحسنخان تلکرافتی ابراز کرد که اهالی شیراز بتوسط ایشان مخابره نموده بودند قرائت شد قریب باین مضمون) (صدرالعلماء و سایر قنویان ملت و حامی انجمن اسلامی که قریب باینصند نفرند بجهت بیشرافت امور دو روز قبل از قوام الملک خواست تشکیل انجمن کردند تادسور اصل برسد این مطلب برخلاف رأی استبدادیان شده قوام الملک دیروز باولای دولت از چند نفر معتزمین شکایت کرده هبیتقدر بدانید هر گاه نسبت بمعترزمین

پرای فرمائیم ولایات و ایالات خیلی لازم است بجهت این که بنده این مفسد را در زمان حکومت صاحب دیوان در فارس مشاهده کردم چون ملاک بود از بابت نان خیلی ضرر ها مردم وارد آمد بعقیده من در حق آنها صبیح است (بعضی تصدیق کردند)

احسن الدوله - ملک داشتن و نداشتن مناسط در ظلم کردن و نکردن نیست چنانچه در چهار سال قبل نظام السلطنه آمد باذربایجان هیچ ملک نداشت آتشی افریخت که هنوز هم شراره اش در آذربایجان باقیست این تقصیر خودمانست اگر اتعاد باشد حاکم کاری نمیتواند بکند اگر اصل آذربایجان در آنوقت مثل حالا متحد بودند او نمیتوانست یک تخم مرغ از تمام آذربایجان فایده ببرد یعنی تعدی نماید. پس باید قانون نوشت و همگی متحد باشیم که کسی نتواند ظلم بکند.

آقاسید حسین - مقصود از این قانون در حکم کل و فرمان فرمایانست امروز بمقتضای وقت برای آنها باید قانون را نوشت اگر بعدا مقتضی باشد بطور تعمیم تا حاکم جزء و مباشرین حکومت را هم دارا باشد چه ضرر دارد.

آقاسید حسین تقی زاده - یک قانونی که در تمام صور نفع داشته باشد و در هیچ موضوعی ضرری تصور نشود میان دولت و مردم موافق قانونی نادر است در حال لابد بیکطرف ضرر خواهد داشت قانون باید نوعیت و اغلیت داشته باشد پس نمیشود یکی دو مثال گفت این قانون خوب نیست این قانون خوبست میگوئیم در آن موارد بتدریج و مقتضای وقت اجراء بشود یا مواردی که باید مستثنی کرد استثنا میکنیم.

رقیسی - هر مطلبیکه اول صحبت بشود اطراف او ملاحظه نشده است بنظر اولی خوب می آید ولی وقتیکه طرح شده معلوم میشود نظرای دیگر هم هست پس تعجیل نبایند کرد و قدری تأمل و فکر بکنید جهات او ملاحظه بشود آنوقت مذاکره کرده وضع بشود.

آقاسید تقی زاده - پس خوب است کمیسیونی برای اصلاح آن مقرر بشود

وقایع و مذاکرات روز پنجشنبه ۲۹ شهر محرم الحرام ۱۳۲۵

دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز سهشنبه ۲۵ و آقاسید محمد تقی قرائت کردند.

رقیسی - این کارها و تظلمات شخصی که هر روز بمجلس وارد اظهار میشود اسباب زحمت شده و مجلس را از کار و تکلیف خود باز داشته باید نظامنامه بلدی امروز قرائت شده اصلاح شود که مردم یک اندازه آسوده شوند.

(چون امروز چند نفر از اهل اصفهان در مجلس حضور داشتند جمعی از وکلا اظهار کردند اول اصلاح کار اهالی اصفهان بشود که از همه امور مقدم و مهم تر است جمعی دیگر از وکلا گفتند آنچه وظیفه مجلس بوده در این باب اقدامات

ملاحظه کنیم که این قانون خوب است بانه می بینم حکامی که ملاکند چه قدر ضرر برای رعیت دارد اولاً کندم را انبار میکنند در رعیت همیشه محتاج هستند و دیگر این که رعیت از ترس او نمیتوانند اظهار نظرم کنند باید ملاحظه حال عموم را کرد سکار شخصی نداریم.

حاجی معین التجار - این مسئله خیلی مهم است و اجرائش خالی از اشکال نیست حکام فقط همین اینها نیستند که از طرف دولت معین میشوند حکام جره خوانین و رؤسای ایلات که تمام ملاک میباشند و این قانون را امروزه بهینیم میشود اجرا کرد بانه دیگر اینکه قانون را نیکه نیکه باید گذاشت یا باید اساس را درست کرد.

دکتر ولی الله خان - بعضی چنین تصور میکنند قانونیکه وضع شده دیگر نمیشود اجرا برداشت این نیست قانون دولتی است یک قانون آسمانی الهی که آن تغییر و تبدیل ندارد (لا یدل لکلماته) و یک قانون عرضی مالین قانون عرضی را میگوئیم و بهینیم فعلی دون فصل وضع شده و مد جمع آوری شده و ومدون گشته یا یکدفعه مملوست هر قانونی که وضع شد بواسطه یک حادثه جعل شده همین قانون که امروز صحبت شد اگر بنا باشد که کلیه ملاکین دست از حکومت بکشند این غلط است باید یک ترتیب صحیحی داشته باشد و وقتیکه ماصفات کتب را ملاحظه کنیم می بینیم که هر قانونی بمقتضای وقت در یک جایی گذاشته شده آن واقعی که در فرانسه ملوک الطوائف بود بمقتضای وقت نیکه نیکه قانون وضع و جعل می نمودند بعد آنها را جمع میکردند حال فکر کنید این مملکت ما سالهای سال است که مردم آن مظلوم واقع شده اند عدلیه هم طول اورد که درست شعبات آن در همه جا دائر بشود پس حالا باید این قانون را بیک اندازه جعل کرد که فایده داشته باشد نه تطلقاً.

حاجی محمد ابراهیم - ما قطع داریم که پنج نفر نزدند یک نفر از آنها را گرفتیم و کمال قدرت هم داریم که ایشان را بگیریم حالا این یک نفر را رها کنیم برود که ما قوت خود را باینها نشان بدهیم یا لازم نیست.

حاجی سید نصر الله - این حرفها سیر در حواش است قانون را خواه خارجه وضع کرده باشند یا نکرده باشند ما تکلیف بمصالحی که در آن ماداست. در این که قانون مفید است هیچ شبهه نیست آن شخص حاکم اگر با کفایت است برود بحکومت جای دیگر این که میگوئید فرق نمیکند من میگویم آیا ممکن است کسی که چهارصد یارچه ده داشته باشد تا ملک او مشروب نشود و استیفای حظ نفس خودش را نکند بگذارد ملک غیر مشروب بشود این از معاللات است مگر دارای عصمت باشد.

حاجی معین التجار - بمقتضای وقت ملاحظه کنید کار با اختصاص نداریم چهارصد یا بیشتر یا کمتر این قانون شما کلیه است و میخواستیم بهینیم که موقع اجرائش هست ؟

حاجی سید نصر الله - شما مقصدی در پیش دارید که از کوه البرز بزرگتر اسحاگران پیش رود آن هیچ پیش نخواهد رفت.

حاجی معین التجار - این قانون را بطور عموم بنده عقیده ندارم زیرا که در بعضی موارد موقع اجرا ندارد.

آقامیرزا ابوالحسن خان - این قانون

توهنی شود تولید فساد بزرگی خواهد شد.
(رئیس بازمندگردد که نظامنامه بلدی خوانده شود جمعی گفته عدله از هر چیز مهم و مقدم تر است و جمعی را عقیده این بود باید اولاً کفری نمود که مابین مجلس و اولیای دولت اتفاق و اتحاد حقیقی معنوی شود و وزراء مسئول هم قسم یاد نمایند و رفع این اختلافات بشود) .

حاجی محمد اسمعیل آقا - کاریکه ام است رفع افتخاش از اطراف و ولایات است فکری درین باب بشود که رفع این افتخاشات بشود خواندن نظامنامه بلدی و غیره بعد از تحصیل امنیت است باین انقلابات که هست نمیشود باید اصلاح مقاصد بشود امروزه می بینیم روز بروز فاسده بیشتر میشود همین طور ما مشغول خود باشیم مردم هم در اضطراب باشند آن اسفهان آن تبریز آن شیراز آن جاهای دیگر فکر اصلاح اینها را بکنید .

آقامیرزا فضلعلی آقا

چو در طاس لزنه افتاد مور

رهاننده را چاره باینده زور

امروز ما نمیدانیم که آنچه گفته چه چیز است هر یک یک چیزی میگوئیم و امروز که کار ما باین وضع است ما نمیدانیم بگوئیم جهت اینست طرف ما کدولتیان هستند مفرضند لیکن میتوانیم بگوئیم جهت اینست که آنها در اصلاح امور یک خیالی مینمایند و مجلسیان هم یک خیال دیگر تنها فکر و خیال فایده ندارد پس علاجی فعلاً بنظرم رسیده و آن اینست که یک هیئتی از وزراء و یک هیئتی هم از مجلسیان معین شده انجمنی تشکیل شود اولاد همین کار اسفهان و نانی در امرورانی که مترقب هستیم و اتفاق خواهد افتاد مذاکره و مذاکره نماید و نتیجه آراء خود را لایحه نوشته بمجلس بدهند گفتگو شود آنوقت دیگر ندولتیان میگویند ما اطلاع نداشتیم، مجلسیان میگویند ما اطلاع نداریم و رفع این افتخاشها میشود .

(آقا میرزا سید محمد و جمعی گفتند اینکار بسیار خوب است تا مابین مجلس و دولت اتحاد واقعی نشود رفع این افتخاشها نخواهد شد) .

رئیس - مقامات این کار فراهم آمده چند نفری از طرف دولت معین شده اند چند نفر هم از طرف مجلس معین شده اند چند روز با هم نشسته گفتگو نمایند خیلی خوب است همین حالا از مجلس چند نفری که صلاح بدانند معین شود .

آقامیرزا فضلعلی آقا

اصفهان لازم است و تا آخر آن صحیح نیست ولی چون باید در اینکار فکری کرد باشد برای روز شنبه .

(در این موقع کاغذی از طرف تجار تهران قرائت شد که خلاصه آن فریب باینضمون است بواسطه نبودن عدلیه تمام حقوق مادر مهمله تویق و تعطیل مانده است ما نداریم که تاسیس عدلیه منظمه بشود اگر تا چند روز دیگر اقدام نشود عموماً در مجلس حاضر و متشکی خواهیم بود) .

صدیق حضرت

دو سوال داریم مکرر آقای تقی زاده گفتند مطالبی که امروز در این جا گفتگو شد فردا فراموش میشود یکی مسئله انطباعات بود جمعی هم اینجا هستند میگویند وزیر علوم را خواستید ترتیب این کار چه شد بنده جواب گفتم دو دفعه آمده اند بواسطه بعضی کارهای مهم

دیگر ممکن نشد در این خصوص گفتگو شود پس خوب است روز شنبه او را بخواهید یکی دیگر در مسدودات هفتگانه مشروطه قرار شد و وزارت نفت باشند دیگر روزی نباشد و جناب مغبیر السلطنه وعده دادند که تا هر روز دیگر این کار را مرتب نمایند حال پنج روز یکماه و بیشتر شده است و وزیر مهابون که نباید دارای این اسم باشد حالا وزیر پست هم شده و دارای دو وزارت است .

رئیس - اینها بتدریج اصلاح خواهد شد .

(مذاکرات روز یکشنبه)

(دوم شهر صفر المظفر ۱۳۲۵)

(دارالشورای ملی)

خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه ۲۹ محرم الحرام قرائت شد .

احسن الدوله - جناب رئیس تلگرافی از تبریز آمده اجازه میدهد قرائت شود (پس از تحصیل اجازه تلگرافی از طرف اجزاء پسخانه و کمرک تبریز قرائت کرد باین مضمون) .

حضور جناب احسن الدوله و سهیل آذربایجان اجراء ادارتین از تعدیات روسا مجبوراً تعطیل در آنجمن متحصن امضا (ارفع السلطان) (ادیب) (نعمت) . بکرات عرض شده که بعد از مرزولی مسیونوز و یریم از ادارتین کمرک و پست لازم بل واجب بوده که وزارت مالیه یککفر مدیر ایرانی معین نمایند که از روی بصیرت عمل کرد این دو اداره را ضبط کرده نگذارد مال دولت و ملت تفریط بشود و حال میبینیم که هیچ اقدام نشده بلکه بافتدار نوز و یریم افزوده اند (و مسیو مورناد) مجسمه صرف است و بی اجازه این دو نفر هیچ کاری نمیتواند بکنند و تلگراف اجزاء کمرک و پست شاهد حال است باید بوزارت مسالیه اظهار کرده مطالبه جواب شود .

رئیس - بلی باید این تلگراف را از برای وزیر مالیه فرستاد و از ایشان تحقیق این مطلب را خواست تا به بینیم چه جواب میدهند و روز پنجشنبه مذاکره شد که یک عده از هیئت مجلس انتخاب شود که با عده هیئتی از رجال که از طرف دولت معین میشود در اینجا کمیسیون تشکیل داده برای اصلاح اموراتی که اتفاق می افتد و تدارک کار مذاکره نمایند حال امروز آن عده که باید از طرف مجلس معین شود انتخاب نمایند .

در این موقع آقا میرزا حسین و آقا شیخ حسین شهیدی و سکای قزوین چنین اظهار داشتند که حال شش ماه است این مجلس مقدس افتتاح شده هیچ کاری برای ملت صورت نداده و نزدیک است مردم مأیوس شوند و با آنچه امید داشتند آنازی نمی بینند اگر در حقیقت همین طور است و کاری از مجلس پیشرفت ندارد پس ما ماهم برویم خانهای خودمان آخر این مردم که ما را اسکیل نموده اند تمام چشم براه و منتظر هستند که نتیجه از مجلس برای ایشان حاصل شود و یقین است که مردم پیشرفت کار هم بواسطه متفق نبودن اولیای دولت با ملت و همراهی نکردن در اصلاح امورات و اگر دولت با مجلس اتحاد و اتفاق نداشته باشد هیچ کاری پیشرفت نخواهد کرد و برای حصول این اتحاد و اتفاق که اولیای دولت اطمینان حاصل نمایند

اگر مجلس صلاح بدانند چند نفری از خارج اسلامیه و چند نفری از اعضاء محترم مجلس انتخاب شود در حضور صدارت عظمی بایشان اطمینان داده اتحاد و اتفاق حقیقی بعمل آمده معاهده نمایند از برای اصلاح امورات مملکت و ترغیب حال رعایا با امانت رعایا و پیشرفت مقاصد مجلس اگر این اتحاد بشود و روزا هم در مجلس حاضر شوند کاری از پیش میرود و الا همین است که هست .

رئیس - اولاً هر دو آقایان در اشتباه هستند آنها اینکه بوده اند دیده اند در این شش ماه مجلس خیلی کار کرده و نانی این کاریکه اقدام کرده ایم که تشکیل کمیسیون داده شود از چند نفر رجال دولت و برای همین اتحاد و اتفاق مابین دولت و مجلس است . و اینکه شنیده اید وزرا در خارجه همه روزه در مجلس حاضر میشوند چنین نیست بی ترتیب حاضر نمیشوند آنهاجا هشت ماه تعطیل است در این مدت کار تدارک نموده وقت انعقاد مجلس پیشنهاد نموده و همه روزه در مجلس حاضر میشوند و اینجا تدارک کاری نکرده اند که همه روزه حاضر شوند . و این ترتیب خوب ترتیبی است دولت اقدام کرده بجهت این است با وزراء مسئول گفتگو کرده تدارک کار نمایند .

آقامیرزا ابوالحسن خان - در اینکه این راه بهترین راهها است بجهت رسیدن بمقصود حرنی نیست ولی عرض دارم آن روز جناب دبیر الملک اینجا تشریف داشتند و دست معاونی وزارت داخله معرفی شدند گفتگوی عزل شاهزاده ظل السلطان بود مجلس بتوسط ایشان پیغام داده و خواهش کرد برای داد اظلیحضرت هم مرحمت فرمودند دیروز جواب مسامه آمد اما آقا تکلیف وزارت داخله با ما در این است مطلبی که از طرف مجلس اظهار میشود باید رسماً جواب بمجلس فرستاده شود باید بگری این مطلب صحیح است یا نه .

آقا سید عمام - ممکن است بعد از این یعنی بعد از صدور فرمان بیایند و جواب بیاورند .

آقامیرزا ابوالحسن خان - اعلیحضرت که ال همراهی و مرحمت و پدری فرمودند ولی تکلیف وزارت داخله این است مطلبی که اظهار میشود رسماً باید جواب بدهند .

آقامیرزا حسین طیب - مقصود بنده همین است که عرض کردم وزراء همراه نیستند و حکام متذکرند که استقلال نداریم و بتظلمات رسیدگی نمیشود ظلم و بی امتدالی - بمناظر سابق باقی و بلکه زیادتیر شده و سلب امنیت گشته اموال مردم را که میبرند آنها را نباید علاج کرد ؟

آقامیرزا ابوالحسن خان - اینها را انجمن علاج میکند ولی در خصوص جواب مطلبی که ذکر شد مجلس صلاح میدانند بوزیر داخله اظهار شود .

آقا شیخ حسین - قرار بود هر چه رئیس بدو فرمایند در آن باب گفتگو شود حق صحبت دیگر نداریم .
رئیس - حالا هم تکلیف همان است مطلب در باب مذاکره تشکیل کمیسیون بود .

وکیل التجار - این کمیسیون موقتی است یا دائمی و برای چگونه مذاکرات حق ندارد و آیا این